

Тодосієнко Наталія Леонідівна,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної та початкової освіти,
факультет дошкільної і початкової освіти
імені Валентини Волошиної
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського*

ПЕДАГОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ У ПАТРІОТИЧНМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальними питаннями сучасної педагогіки є питання патріотичного виховання школярів, формування у них патріотичних почуттів, волі, світоглядних, загальний інтелектуальний розвиток особистості, розвиток моральних та патріотичних переконань. Патріотичне виховання на основі фольклорної спадщини є невід'ємною частиною естетичного виховання, у процесі якого збагачується духовний світ майбутньої людини. Живі, яскраві образи народної творчості глибоко впливають на свідомість і почуття дітей, на їхнє ставлення до навколишнього світу. Дитячий фольклор, як невід'ємна частина практичної педагогіки народу, протягом століть формує естетичні смаки дитини, становлячи морально-етичну основу розвитку особистості. В традиції народного виховання його твори сприяли фізичному і моральному здоров'ю дитини, розвитку її розумових здібностей. Мета морально-естетичного виховання в процесі вивчення фольклору – формування духовно багатой людини, яка глибоко розуміє твори мистецтва, має високо розвинуті естетичні смаки, відчуває красу навколишнього світу і прагне до творчого перетворення дійсності за законами прекрасного. Естетичне ставлення до світу

передбачає насамперед збудження позитивних почуттів у дитини, які поступово трансформуються у властивості особистості. Це характерно для молодшого шкільного віку, у період активного розвитку мислення.

В останніх наукових дослідженнях визначені основні поняття, на які слід опиратися при побудові системи морально-естетичного виховання. Це роботи Н. Бондаренко, Д. Сиротюк, І. Устименко, Н. Тесленко, Г. Шевчук, де використовуються різноманітні засоби патріотичного виховання, формування національної свідомості сучасної особистості. Свої дослідження в цьому напрямі присвятили Т. Коваль, Л. Масол, Н. Миропольська, В. Моляко, Е. Печерська, О. Рудницька, О. Семашко, Г. Шевченко, В. Шестакова. Вони висвітлювали у своїх працях важливі питання теорії і методики художньо-естетичного виховання. Вони розглядають процес естетичного виховання підростаючого покоління у тісній взаємодії з вихованням моралі і як цілеспрямоване формування якостей всебічно розвинутої особистості, що дає можливість їй сприймати природні та соціальні реалії, творити відповідно до загальнолюдських та національних ідеалів.

Метою статті є дослідження педагогічного значення музичного фольклору у патріотичному вихованні дітей молодшого шкільного віку.

Урок музики покликаний виховувати музичну культуру учнів, як необхідну частину їх моральної, патріотичної та духовної культури. Безпосереднє знайомство дітей з народною творчістю, спостереження за її живим побутуванням надзвичайно збагачують творчу фантазію, розвивають уяву, сприяють вихованню національної самосвідомості та патріотичних почуттів. Твори народного мистецтва вчать бачити красу рідної землі, виховують повагу до людей, які створюють її матеріальні й духовні цінності.

Слід наголосити, що рідна українська народна пісня, визначаючи поетичне бачення навколишнього світу, допомагає виховати в дітей естетичне ставлення до природи, тонкість сприймання, емоційну чуйність, формує моральні та патріотичні почуття. Вона розкриває перед дітьми рідне слово як величезне духовне багатство українського народу. Важливо не упустити сенситивний період – молодший шкільний вік, коли діти особливо сприйнятливі до педагогічного впливу, їхній художній смак розвинений ще недостатньо, він тільки формується. І якщо з раннього віку дитина слухає і виконує народні пісні, слух поступово засвоює їхні мелодичні й ритмічні особливості, вони запам'ятовуються, стають звичними, близькими.

Зазначимо, що в простих і ласкавих колискових піснях виражено ширшу любов до дитини. Вона народжена реальними потребами дитячого віку, коли тривалий і міцний сон – умова нормального розвитку, є першим художньо оформленим зверненням до дитини. У багатьох колискових піснях є епізоди, пов'язані з тваринами, близькими дитині: котиком, мишкою, бджілкою. Колискові пісні мають неабияке педагогічне значення. З перших днів життя дитина слухає мелодію, що сприяє розвитку її музичних здібностей. Під впливом материнського голосу в неї розвиваються естетичні почуття, емоційність: адже вона слухає не тільки голос матері, а й бачить обличчя,

усмішку. Колискові пісні приваблюють своєю простотою, безпосередністю, ніжністю, співучістю. На їхній основі можна виховати любов до тварин, птахів, комах, естетичне ставлення до природи.

Отже, виховне значення мають також жартівливі пісні. Вони є незамінним засобом розвитку мовлення у дітей. Вони допомагають сформувати естетичний смак, виховати любов до української мови, сприяють розвитку дитячої творчості. Більшість жартівливих пісень – забавлянок цікава за змістом, різноманітна за художнім задумом. Забавлянки сприяють розвитку в дітей почуття ритму, збадьорюють, спонукають до активних дій. Ще здавна існують і примовки – короткі, переважно віршовані звернення до тварин, птахів і комах, імітування пташиних голосів. Стимулюють розвиток творчої фантазії дітей лічилки, які можуть бути потішними й поетичними. За їх допомогою можна розширити словниковий запас дітей, розвинути чутливість до змістових та інтонаційних відтінків слів. У процесі підготовки до уроків музики й позакласних заходів доцільно добирати українські народні приказки, загадки, вірші, ритмізувати й мелодизувати їх і надалі використовувати як можливі варіанти в роботі з учнями.

Одним з найпопулярніших і найулюбленіших дітьми жанрів народної літературної творчості є казка. В українському казковому епосі типовими персонажами є хитра лисиця, дурнуватий вовк, наївний засць, часом також кіт, коза, собака й кінь. У процесі підготовки до уроків музики й позакласної роботи вчителів бажано створити інструментальний супровід до народних казок. Було б доцільно, щоб учитель зміг створити не тільки інструментальний супровід до українських народних казок, а й вокальні фрагменти, адже в окремих казках ті чи інші персонажі розмовляють іноді мовою поезії, яку можна мелодизувати.

Таким чином, крім казок, можна також інсценувати українські народні пісні. Інсценування пісень подобається дітям, сприяє посиленню інтересу до музичних занять. Пісня така ж давня, як і мова, є продуктом колективної праці, витвором багатьох поколінь. З мови й пісні розвиваються першоеlementи духовної культури, на їхній основі зростає національна література, музика, філософське сприймання світу. Безпосередньо впливаючи на почуття і настрій, вона глибоко сприймається й усвідомлюється особистістю дитини, відіграє значну роль у розвитку її свідомості, ставленні до навколишнього світу, сприяє процесу становлення національної самосвідомості.

Значна роль у формуванні естетичного смаку дітей належить саме народним звичаям і обрядам, які, окрім світовідчуття та світосприймання, акумулюють у собі народне уявлення про красу, її принципи та критерії, естетичні ідеали та смаки. Естетико-педагогічне значення українського фольклору багатопланове: він сприяє розвитку мислення, мовлення, уяви, вихованню моральних чеснот, емоційної чуйності й почуття гумору. На початку ХХІ століття ми прагнемо відродити національну культуру та історію українського народу. Нагальним, великим і складним завданням постало формування духовного світу дітей, духовності як провідної якості особистості.

Так, музичне виховання є одним з найважливіших напрямків особистісного становлення й формування ціннісних орієнтацій дітей. Актуальним у цьому контексті є пошук нових методичних розробок, програм, спрямованих на розвиток усього кращого, що закладено в дитині від природи, на формування музичних здібностей та гармонійний розвиток молодої особистості з використанням музичного фольклору України. Фольклор у перекладі з англійської означає «народна мудрість, народне значення» є, насамперед, народною творчістю, в якій знайшли своє відображення історичні події різних часів. «Фольклор – це традиційний народний світогляд, виражений у художній формі, світогляд, що забезпечує людині перебування у злагоді з природним станом речей. Саме фольклор увібрав у себе безцінний соціальний та інтелектуальний досвід багатьох поколінь і є одним із головних джерел духовного виховання підростаючого покоління» [3, с. 12].

Зважаючи на недостатній життєвий та морально-естетичний досвід нашої молоді та величезну кількість неякісної музичної продукції у сучасному житті, важливо знайомити учнів з кращими зірцями української національної культури.

Основною формою ознайомлення молоді з українською творчістю є урок музичного мистецтва, «музика здатна виховувати, змінювати характери людей, стимулювати їх до добрих вчинків та високих почуттів; музика, її мелодика, краса та задушевність здатні перевиховувати, змінювати на краще маленькі серця, вона є першочерговим засобом морального та розумового виховання людини, джерелом благородства серця та чистоти душі» [2, с. 178]. Музично-естетичне виховання є найскладнішою ланкою загально виховного процесу.

Вдосконалення системи музичного виховання молоді торкнулось, насамперед, питань використання українського національного фольклору, щоб віковічні духовні традиції українського народу стали надбанням молоді. Дуже важливо, що сьогодні шкільні програми повертаються до вивчення історії українського народу, яка знайшла своє відображення і в українській пісні – наймогутнішій складовій українського національного фольклору. «Надзвичайно важливо ознайомити молодь з багатою спадщиною української народної творчості та донести до неї глибину та важливість цього явища для становлення особистості з багатим внутрішнім світом та патріотичним запалом» [5].

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що для вчителя важливо зародити любов в серцях своїх вихованців; викликати інтерес до українського музичного фольклору; закохати їх в українську пісню, яка є невід'ємною і навіть основною складовою уроку. Вона впливає на розвиток духовного рівня підростаючого покоління, одночасно вбираючи в себе усе найкраще з національної культури. В програмі з музичного мистецтва для початкових класів значна увага приділена українській народній музиці, насамперед, народній пісні. Наприклад, музика М. Сільванського, К. Стеценка, І. Берковича; пісні О. Колодуба, М. Верховинця, В. Верменича, М. Леонтовича, Л. Ревуцького, українські народні пісні «Ой до нори, мишко», «Ходить гарбуз по городу», «Іде, іде дід, дід»,

«Щедрик», «А ми просо сіяли», «Журавель», «Ой ходить сон», «Вербовая дощечка», «Щебетала пташечка», «Як діждемо літа», «Вийди, вийди, Іванку», «Ой на горі та й жінці жнуть», «Од Києва до Лубен», «Нова радість стала», «Ой сивая та і зозуленька» і багато інших [1]. Побутують різні жанри української літературно-музичної народної творчості: пісні, частівки, забавлянки, заклички.

В концепції естетичного виховання підрастаючого покоління підкреслюється, що в сучасному світі, перевантаженому різноманітною інформацією та нечуваними можливостями Інтернету, особливо важливо звертатися до першоджерел української культури – до фольклору. Відродження національної культури та побудова національної школи вимагає нового підходу до виховання молоді. Нова концепція музично-естетичного та духовного виховання повинна опиратися на кращі зразки українського національного фольклору, виховувати любов до народних українських традицій, до рідної землі та історії наших предків. Вона сприяє формуванню основних компонентів духовного світу молоді, національній самосвідомості та патріотичного мислення. Ця концепція знайшла своє відображення у сучасній системі виховання. Вона, в першу чергу, пов'язана з всебічним використанням кращих зразків української музичної творчості – фольклору нашого народу.

Отже, любов до творчості свого народу – найприродніший і найглибший духовний початок людського життя, адже кожна дитина генетично несе в собі задатки музичної свідомості, на якій у далекому минулому зросла могутня стихія музичного фольклору. Народна пісня є педагогічно цінним виховним засобом, особливо ефективним у патріотичному вихованні в початковій школі. Це зумовлюється віковими та індивідуально-психологічними особливостями молодшого школяра та сенситивністю даного періоду для залучення дитини до світу мистецтва з метою її виховання й художньо-творчого розвитку. Під впливом музичного фольклору, народної пісні у молодших школярів збагачуються моральні та естетичні почуття, розвиваються інтелектуальні якості, формується інтерес до світу прекрасного в житті та мистецтві. Саме тому сучасна школа прагне активно залучати народну пісню до навчально-виховного процесу, виховання любові до Батьківщини та свого народу. Прилучення учнів до українського музичного фольклору є одним із шляхів духовного відродження України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кишинська А. Г. Дружно граємо – Україну прославляємо. Палітра педагога. 2017. №4. С.7.
2. Мальов С. В., Тодосієнко Н. Л. Впровадження інноваційних педагогічних технологій в естетичне виховання дітей молодшого шкільного віку. Мат-ли III Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна наука та освіта: стан, проблеми, перспективи» 20-21 березня 2023 року в ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» за ініціативою Навчально-наукового інституту торгівлі, обслуговуючих технологій та туризму. Луганськ, 2023. С.178–180.

3. Ничкало Н. Г. Науково-методичне забезпечення мистецької освіти в Україні: від концепції до системи. *Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти* : зб. матеріалів науково-методологічного семінару. Чернівці : Зелена Буковина, 2007. С. 12–14.

4. Сухонос Т. О. Щаслива дитина, міцна родина, квітуча Україна. Дошкільний навчальний заклад. 2017. №9. С.36.

5. Шуть М. Інтерпретаційно-виконавські музичні ігри: крок до творчості. Музичний керівник. 2015. №2. С. 4.

6. Філімонова Т. Г. Підготовка майбутніх учителів до патріотичного виховання молодших школярів у теорії педагогіки. Науковий вісник МНУ імені В.Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. 2014. Вип.1.45. Миколаїв. С.159.